

## Beszélgetés Dragomán Györggyel

# „FILMEKET LÁTOK A FEJEMBEN”

Baski Sándor

**DRAGOMÁN GYÖRGY VILÁSIKERT ARATOTT REGÉNYÉBŐL, A FEHÉR KIRÁLY BÓL ANGOL NYELVŰ FILM KÉSZÜLT. A KORÁBBAN FILMKRITIKUSKÉNT IS DOLGOZÓ SZERZŐVEL AZ ADAPTÁCIÓ NEHÉZSÉGEIRŐL BESZÉLGETTÜNK.**

### • *Hogyan indult a kapcsolatot a filmmel?*

Gyerekkoromban az egyik legvágyabb dolog az volt, hogy lehetett moziba járni. Marosvásárhelyen, a főtéren és környékén hét mozi működött. Nagyjából ugyanazok a filmek mentek bennük kis csúszással, ami kikerült egyikből, az bekerült a másikba. Hétéves voltam, amikor először mentem moziba, az *Ezüst álom* (*Silver Dream Racer*) című filmet néztem meg, és attól kezdve minden pénzem mozira költöttem, láttam mindent, amit adtak. Furcsán működött a román moziforgalmazás, behoztak amerikai filmeket is minden rendszer nélkül, de régebbi, orosz, kínai és mindenféle más filmet is bemutatnak. Magyar filmmel viszont nagyon ritkán találkozhatunk, és ha egy-egy mégis eljutott hozzánk, akkor nem lehetett rá jegyet kapni. Azt az élményt, hogy egy film magyarul szól, csak a moziban élhettük át, különösen Vásárhelyen, mert ott nem volt magyar tévé. A *Falfúrót* például láttam nyolc vagy kilenc évesen, de egy szót sem értettem belőle. 1985 környékén aztán elkezdődött az illegális videónézés, elterjedtek a videokazetták, és válogatás nélkül mindent megnézhetünk. Akkor már tudtam valamennyire angolul, ezért én tolmácsoltam a filmeket élőben a felnőtteknek. Nagypámék is vettek egy videómagnót, és mindennap megnéztünk két filmet, de mindenféle előválogatás nélkül. Nagyon mély filmes kultúrára tettem szert így, anélkül, hogy tudtam volna.

### • *Melyik volt előbb nálad, a film vagy az irodalom iránti vonzalom?*

Ez párhuzamosan működött. Nagyon sokat olvastam, és nagyon sok filmet néztem. A filmeket másnap az iskolában még el is meséltem. Visszagondol-

va, ez is hozzájárult ahhoz, hogy író lett belőlem. Megtanultam történeteket tömöriteni. A nagyszünetben csak így volt idő rá, hogy elmeséljek egy filmet.

### • *A regényeid, novelláid nagyon képszerűek. Szándékosan vagy öntudatlanul használod a filmes látásmódot?*

Mindig nagyon képszerűen gondolkodtam, már azelőtt is, hogy elkezdtem filmeket nézni. Gyakorlatilag filmeket látok a fejemben, amiket aztán leírok. Jeleneteket és vágásokat képzelek el, tehát filmes eszköztárral dolgozom. De ez csak akkor tűnt fel, amikor elkezdtem az első regényemen, *A pusztítás könyvé*n dolgozni, ami egy noir. Nagyon fizikai regény, olyan, mint egy három nap alatt játszódó western, vagy inkább eastern, mert egy kelet-európai romos környezetben játszódik. Egy kilencórás, nagyon precíz, realista filmként képzelem el.

### • *Alkalmas lenne az is egy adaptációra?*

Minden írásom alkalmas rá egy bizonyos szintig, a látásmódom miatt. Az adaptációval a legnagyobb probléma az idő. Az irodalmi és a filmes idő teljesen eltér egymástól. Először az időkezelést kell mindig tisztába tennem, ott dől el, hogy meg tudom-e írni a regényt. A könyv kulcsa az időkezelés, és olvasás közben is az érdekel a legjobban. A film radikálisan más időkezelést kíván meg, mint a próza. A regényidő filmes időre fordítva 6-10 óra, az a másfél-két óra, amit filmnek szoktunk nevezni, inkább egy elbeszélés idejének felel meg.

• *Létezik szerinted olyan szépirodalmi filmadaptáció, amelynek sikerült ezt a problémát megugornia? Sokak szerint a legjobb feldolgozások a középszerű regényekből készülnek. Hitchcock is ilyenekkel dolgozott.*

Kubrick is jó példa erre. Kubrick persze külön kategória, de a *Trainspotting* is mesteri adaptáció. Danny Boyle újratemtette azt a nyelvet, amit a regény használ. A könyv is szerencsésen van megírva ebből a szempontból, töredezett, erősen nyelvi alapon működik, és talán a szerző legjobbja. Ha egyetlen hibátlan adaptációt kellene mondanom, akkor ez az.

• *Irwine Welsh ragaszkodott hozzá, hogy a Trainspottingból ne egy klasszikus, a brit realista iskolát követő film készüljön. Neked milyen kikötéseid voltak A fehér király adaptációjával kapcsolatban?*

Nem szoktam semmit kikötni. Nehezen bólintok rá az adaptációra, de ha engedélyezem, akkor utána már nem érdekel. Onnan kezdve úgy tekintek rá, mintha nem én írtam volna. Ahhoz ragaszkodtam csak, hogy a cselekmény lényege ne változzon, hogy ne legyen például happy end. Két konkrét dolgot kértem tőlük. A főszereplő Dzsátá nevét meg akarták változtatni, mondtam, hogy ne tegyék, mert nekem fontos az a név. A másik a macskás jelenet volt, azt kértem, ha beteszik a filmbe, akkor ne változtassák meg. Kihagyhatják a jelenetet, de azt, hogy a macska megússza, nem tudtam volna elfogadni.

A rendezői koncepcióba, a látványvilágba nem akartam beleszólni. Eleve nehezen megyek vissza ahhoz, amit régebben írtam. Nagyon sokat dolgozom egy-egy könyvön, de amikor kész van, akkor kész van, elengedem. Nem írtam még forgatókönyvet a saját regényemből, mert nem tudom elképzelni, hogy abból, ami több, kevesebbet csináljak. A regényadaptáció arról szól, hogy elkezdünk húzni a regényből, kidobálunk belőle mindent, de mire elkészül egy könyvem, annyiszor végiggondolom, hogy már nem tudok húzni belőle.

• *Amikor Alex Helfrecht és Jörg Tittel prezentálták neked a film tervét, mit mondtak, mi a céljuk ezzel az adaptációval?*

Azt mondták, hogy egy angol filmet akarnak belőle készíteni, ami nem Erdélyben játszódik. Szerették volna tudni, hogy erről mit gondolok, de már korábban is jeleztem, hogy nem bánom, mert az *A fehér király*, amit én írtam, nem realista regény. Nem egy pontos térkép 1986 Erdélyéről, sőt nincs is benne dátum. Durvább is a könyv, mint amilyen az a valóság volt, amit én átéltem. Sok erőszakos dolog, amit le-



írtam, akkor nem történt meg, de mintha benne lett volna a levegőben, éreztem a bőrömmön, és végül Vásárhely lett az a hely, ahol tényleg vér folyt. Félig szegregált rendszer volt, a suliban is mindig etnikai alapon verekedtünk.

A *fehér király* azt a kérdést veti fel, hogy mi történt volna, ha marad a rendszer. Írás közben azzal indokoltam, hogy erőszakosabb a regény világa annál, mint amit átéltem, hogy talán 10 évvel később játszódik. Ezért amikor Helfrecht és Tittel azt mondták, hogy az ő értelmezésükben a jövőben játszódik a történet, azt válaszoltam, hogy hajrá. Aki sci-fiként akarja olvasni, olvassa sci-fiként.

• *A film pont az erdélyiséget veszi ki a történetből, azt, ami részben különlegessé tette a regényt. Érvényes maradhat-e Erdély nélkül is?*

Nem tudom megítélni. Csak úgy tudom nézni a filmet, mintha nem én írtam volna. Nyilvánvaló, hogy nem olyan könyvet írtam, mint amilyen a film. Eleve elég plasztikusan látok, nehéz visszafordítani képekre, amit írok. A vásznon semmi nem olyan, mint a regényben, a plasztikusság eltűnik. De az is idegesítene, ha csak kicsit lenne olyan. Kolozsváron megy a *Kalucsn* című darabom, amely egy erdélyi kisvárosban játszódik. Nagyon hiteles díszleteket készítettek, tele konkrét tárgyakkal a könyvből, mégis nehéz volt azon túllépni, hogy a mi teáskannánk piros volt és nem fehér. Ha viszont másolunk, akkor legyen minden ugyanolyan.

**Alex Herfrecht és Jörg Tittel:**  
**A fehér király**

(Lorenzo Allchurch)

néztem, akkor is azokat az intenzív képeket láttam, amik a fejemben voltak és vannak most is. Annyira viszont nem vagyok hülye, hogy azt gondoljam, ki tudnám onnan szedni őket, vagy ha ott lennék a rendező nyakában, és azt csinálná, amit mondanék, akkor megoldható lenne. Ha erre képes lennék, akkor rendeznék és nem írnék.

Csalókák a műveim abból a szempontból, hogy látszólag mindegyik könnyen adaptálhatónak tűnik, de valójában nem az, mert minden, amit írok, kísérleti. A *fehér király* is egy alaposan végiggondolt kísérlet arról, hogyan tud valaki úgy beszélni, hogy közben nem hallgat el, és miként tud úgy elmesélni másfél évet, hogy abból három napot látunk. A regény eleve egy idősrítés, és azt tovább sűríteni nehéz.

• *Sok fejezet kimaradt a filmből. Van olyan, amit sajnálsz? Az például nem is derül ki belőle, hogy kicsoda, micsoda a fehér király.*

Persze, több dolgot sajnálok, mint amit nem. Valójában három novellának van helye a filmben, de annyira más, mint a könyvem, hogy nem lehet számon kérni rajta a regényt. Ez egy érdekes egyéni angol olvasat, ami mellett el tudok képzelni teljesen másféle olvasatot is.

• *Ha stílusában nem is hasonlít rá a film, de vissza tudja adni azt, amit a regény mond az elnyomásról, politikáról, szabadságvágyról?*

Valamennyire igen, de nem pont úgy. Vicces, hogy mennyire aktuális lett hirtelen a történet. Erre szerintem a rendezők sem számítottak. Amikor kitalálták ezt a zárt világot, és elkezdtek forgatni nagyjából két évvel ezelőtt, akkor még a magyar határon sem voltak kerítések. Valamit megérezhettek ebből az elszigetelődési vágyból, ami közben rátört a világra. A diktatúrák lényege, hogy elszigetelnek. Egy esszén dolgozom éppen, arról, hogy mennyire szűkek voltak a terek a gyerekkoromban, hogy 30 km mekkora távolság volt. Erre a térszűkítésre szépen ráéreztek, a filmen is minden messze van, nincsenek járművek, illetve privilégiumnak számítanak.

• *Kertész Imre szerint a Sorstalanság a Kádár-rendszerről is szólt, arról az időszakról, amikor a regényt írta. A fehér király csak a múlttól szól?*

Ha csak a múlttól szólna, akkor vagy nosztalgizálnék benne, vagy megpróbálnék igazságot tenni, de én egyiket sem akartam. Aktuálisá teszi a regényt, hogy nem néztünk szembe rendszeren a szocializmus örökségével és a diktatúra működési sajátosságaival, vagy csak mitikusan és nem konkrétan.

A *fehér királyban* a hatalmi viszonyok működésének bemutatása az izgalmas. És azok sajnos mindig ugyanolyanok lesznek. Még a legjobb iskolában is érvényesek, az erőszak két gyerek közt mindig felbukkanhat, ha nem is úgy, mint az én gyerekkoromban. Azt szoktam mondani, hogy az lenne jó, ha ezt a történetet nem lehetne érteni, ha nem tudnánk, mi az, hogy félni a másiktól, de valahogy még mindig tök jól tudunk félni egymástól. •